

— Hát tudja — anyuka szokása szerint várt délben.
 — Igen.
 — És hogy késtem, bejött utánam.
 — És?
 — Én pedig nem vettem észre a nagy beszédben.
 — Ne mondja.
 — Igen — hallgatta egy darabig ő is, aztán . . .
 — Aztán?
 — Aztán az ő hangja is nagyon hasonlít az enyémehez — hisz tudja!
 — Hiszen akkor! . . .
 — Semmi! — Az anyám lelke szól belőlem is, és a lelkemből beszélt ő is. Maguk tán nem úgy vannak?
 — Ó igen!
 — Nahát, — hogy mulat majd anyukám, ha elmondom! — Vajjon nem sejtették-e ők is?
 — Gondolja?

— Nahát pompásan fogunk mulatni.
 — Hogyne, hogyne, az öregem is özvegy ember.
 — A tóra néző terraszra ülünk, ott szebb a kilátás — és magunkra leszünk. Jaj, alig várom, hogy megismerjük az öregét!
 — Nem is olyan öreg, a köszvény nem bántja, a foga és haja mind megvan. — Igen, igen, legalább lesz min törjem a fejem kiűnt a fronton.
 — Mit beszél?
 — Viszontlátásra, csókolom kis kacsoit.
 — Álljon meg — mi a baja megint?
 — Semmi! Majd értesítenek, hogy magácskában kit tiszteljek.
 — Hogy-hogy?
 — A testvérkémet, vagy — az anyukámat.
 — Majom!
 — No az egyszer bizonyos, hogy soha többé telefonon nem beszélek meg légyottot.

Fetter Gy. Frigyes.

A társadalom idegrendszer.

Nem akarjuk érinteni a vitát, hogy a társadalom jelenségeinek megítélésében helyese az ugynevezett organikus felfogás, mely az emberek nagy sokaságából collectiv személyeket alkot, collectiv akarattal és az emberi physikumra valló életnyilvánulásokkal. S így, ha a társadalom „idegrendszeréről” beszélünk, mellékesnek tekintjük egészen azt a kérdést, hogy vajon egyszerű képes kifejezési mód-e ez csupán, vagy egy még az emberénél is finomabb szövésű és bonyolalmasabb rendszerű életfolyamat, mely ezrek és milliók jelkében zajlik le s kormányozza azok cselekvőségét úgy, mintha csak egyetlen emberről, a társadalom egyetlen, elszigetelt tagjáról volna szó.

Mellözve tehát a kérdés philosophiai és lélektani hátterét és csak a külsőleg megvalósuló jelenségeket s azok hatásait vizsgálva: a társadalom „idegrendszerének” rejtett működését a jogérzés fogalmán keresztül óhajtanánk szemléllhetővé tenni.

A „jogérzés” fogalma: akár az egyes ember lelkében keressük, s még inkább, ha a tömegeket mozgató titokzatos rugókban akarjuk feltalálni, egyaránt nehezen körülírható abstractio. Egy bizonyos, hogy egykoru az emberi társadalom legősibb és legprimitívebb alakulásaival.

Ha felvesszük, hogy ezeket a primitív alakulatokat megelőzte egy társadalmon kívüli állapot, oly időkre mutatunk rá, melyek a jogérzést nem ismerték. Rettenetes kor lehetett az, melyet az elemek gigászi csatája töltött be. Az egymást követő katastróphális geologiai átalakulások, melyek a phantasztikus növényzettel borított földtekén pusztító orkánokkal söpörtek végig, mindegyre új és új arcot adtak annak a világnak, hol szakadatlan küzdelemben az éggel, a földdel, az ősi fauna csodaszörnyeivel és saját hasonmásával, ott volt az ember is, egyetlen ösztönt ismerve, egyetlen érzéstől sarkallva — védekezve t. i. és harcolva nyomorult állatias életéért. Ez az ősi állapot, ez a „bellum omnium contra omnes” állapot: a társadalmi élet teljes tagadását jelenti. Mindnyájunk harca ez mindnyájunk ellen, melyben az emberi lélek odáig, hogy ösztöneiből eszményeket finomithasson le, el nem juthatott.

De nem tartott örökké. Kitombolta magát, mint tette azt maga a földgolyó; megüledett és megvénhedt annyira, hogy az ember végre is, mint társas lény, kisebb-nagyobb csapatokba verődve meggördíthette a

fejlődésnek azt a csodálatos folyamatát, mely a társadalmi és állami élet mai szervezettségéig haladt előre. Ameddig a műveltségtörténelem a homályos régmúltba visszanyulhat: az embert már mint társas életet folytatót találta meg.

Akár mennyire kezdetleges volt is ez az ősi társas élet: mégis szervezetet jelentett. S ha szervezet volt: úgy olyan érzésfolyamatoknak intenzív erejére is mutat rá, melyek az együttélés szükségére, módjára és feltételeire vonatkozó abstractiók levonását igazolják. Ezeknek az érzésfolyamatoknak, vagyis a társadalom idegéletének megindítására a legkülönbözőbb okok hathattak közre: — a védekezés, az élelemszerzés, a kényyszerű harc, vagy az erősebb és a gyöngébb közti örök emberi rivalitás. — mindez mellékes — a lényeg az, hogy megindultak és érvényesülésük lehetővé tette a jog eszméjének lassu, fokenkénti kibontakozását.

A kibontakozás útját számos és kezdetleges, félvad társadalmaknál ma is megfigyelhető jelenségek egyengetik. A létért való küzdelem egyre nehezeülő munkájában vállvetve, egymást támogatva, közösen ejtik el a zsákmányt ósapáink, melyen közösen vagy eleve elfogadott arány szerint osztozkodnak. Az erősebb nem veszi el a gyöngébbnek részét, még ha tudná és akarná is. — A zsákmány a maga egészében az azt közösen elejtő embercsoport szükségleteire szolgál és élethalál-küzdelem támad, ha valamely más és kevésbé szerencsés embercsoport azt maga számára elragadni akarná. A szétszórva élő embercsoportok zsákmányszerző munkáját és abban való összehangzatos együttműködését valaki vezeti, irányítja, ki a felosztásnál is eljár és vezére a többinek. — s mert rendszerint a legerősebb, le is üti, ha kell — a maga kezdetleges mivoltában is félelmetes fegyverével a csoport bármely tagját, ha az magaviseletével e primitív élet kereteibe beleilleszkedni nem tud. Ezeket a kereteket a munkafelosztás bizonyos rendszere tölti már be. Van benne vezetés és irányítás és van ehhez való alkalmazkodás.

Mit mondanak e jelenségek? Azt, hogy a társaséletből folyó szükségyszerűség megindította az ember lelkében azokat az érzésfolyamatokat, melyek öntudatlan abstractiókba csapódtak le. Ezek az abstractiók, mint nem is elgondolt, hanem egvelőre csak érzett normák, akár homályos sejtelenként, akár vallá-

sos hit gyanánt szabályozóivá, rendezőivé váltak az emberi együttélésnek, teremtettek fel- és alárendeltséget, büntető hatalmat, parancsolást és engedelmeséget és csirába szökkentettek oly eszményeket, mint az egyenlősztály, sőt mondhatnók a tulajdon elve is.

A társadalom e fejletlen gyermekkorát már a jogeszmé érzése, öntudatlan érvényesülése jellemzi; nem *jogrend* és nem *jog* még ez, de annak valamely durványa, melyből a fejlődésnek hatalmas folyama feltartóztathatlanul hömpölygött elő.

S most már körülbelül jelezhetjük is, hogy mit értünk a társadalom idegrendszer alatt. Azt az élet-tani jelenségnek megfelelő működést, mely egyfelől a társadalom lételének alapja, fennállásának biztosító — másfelől meg összhangzatos rendjének szabályozója és meghatározója. Ez a működés pedig a jogérzetből az emberi cselekvésekre vont abstractiók útján valósul meg. A jogérzet, mely kezdetben merő sejtelemszerű, homályos érzés, lassanként öntudatosává válik s a mai modern társadalmakban ezer és ezer jogszabály-abstractióban tárja elénk azt a szövevényes „ideghálózatot“, mely mint az államilag szervezett társadalom jogrendszere az együttélés, a kulturális haladás, az anyagi boldogulás, a szép és jó és az igazság kultuszán alapuló egész emberi civilizatio legfontosabb, szinte mondhatnók kizárólagos előfeltétele. — *Szinte* kizárólagos csak, mert hiszen parancsokat és tilalmakat a jogon kívül más ethikai hatalmak, t. i. az illem, az erkölcs és a hit is szabhatnak elénk, melyeknek szintén önként alávetjük magunkat s azok követelését másoktól is megkívánjuk, ha és amennyiben érzésvilágunkban az illemnek, erkölcsnek és a hitnek abstractioi elevenen élnek és hatályosulnak. Az illem, az erkölcs és a hit szabályai a jogéival nem esnek mindig össze, de egészében véve ugyanazon emberi kulturfeladatok megvalósulásán dolgoznak. És azonosak a joggal a tekintetben is, hogy ereje és hatalma nem az erkölcsi, hitbeli tételeknek van — valamint nincs ereje és hatalma szorosan véve a törvénynek, a jog parancsainak sem. Ha közönségesen ezt is mondjuk, — nem egyéb az, mint képletes beszéd. Erije és hatalma t. i., még pedig megdöbbenően nagy ereje és hatalma, annak a belső lelkivilágnak van, mely külső megnyilvánulásainak formáit, objectiváló eszközeitül szépen megszövegezett törvényes tételeket, erkölcsi normákat használ.

S ha megbomlik ez a belsővilág és az azt betöltő érzésfolyamatok zűrzavaros chaosba fordulnak át: ezek a szép szövegű tételek mondhatnók, amit akarunk, de a társadalom és az állam életrendjét a felbomlástól megóvni nem fogják.

Hány államilag szervezett társadalmat ismerünk, melyeknek törvénytárai és erkölccscodexei a legtekélyesebb és legnemesebb tartalmu tételek művészi rendszerével dicsekedhetnek, sőt szuronyok erdejére is támaszkodhatnak az a gépezet, melyet e tételek védelmére az ő rendeltetése elhívott: és mégis az erőszak, a kiméletlen eltírás és üldözés, a feneketlen corruptio, a visszaélés orgiákat ülhet benne s a rothadás bűzét árasztja szét. Beteg ott az az érzésfolyamat, melynek a jog, a társadalom idegéletét kellene kormányoznia. A törvények s szabályok kiáltószóként és üresen állanak a pusztában, mert az emberek millióinak lelkében nincs mi visszhangot támasszon reájuk.

Az a társadalom, melynek idegrendszere megbetegedett, a történelem tanúsága szerint csak súlyos katasztróphák árán válthatja meg önmagát.

Nemzetek hanyatlottak sirba, népfajok foszlottak szét nyom nélkül és országok buktak el, mert társadalmuk belső rothadása kiölte azokat a lélektani ér-

zésfolyamatokat, melyek a hit, az erkölcs és a jog uralmának az emberi cselekvésekre vonatkoztatott abstractioi által tették lehetővé fennmaradásukat.

Bármily gyászos lehet azonban egy ily katasztrópha, bármennyi szenvedést és egyéni fájdalmat ölelhet magába, sőt jelentheti egész kulturák és civilizatiók teljes pusztulását is: a romokon új élet kél ismét. Összeomlott paloták szétszórt alapkövein, — megjelenik a reménység színében, nem az elmulást, nem a pusztulást, hanem a kezdődő új életet symbolizáló moha.

S jön egy új nemzedék, melynek idegrendszere ép s alkot az összeomlott múlt helyén új társadalmat és új világot.

Kolosváry Bálint.

A BUDAI HEGYEK.

*Benéztek hozzám búsan a hegyek,
A budai hegyek, hogy rájuk szőtt a bánat
Egy-egy vöröslő bánat felleget
Bucsujdul az alkony sugarának.
Még kérdezték: — még mindig itt vagyok,
Még mindig jobban szeretem az álmot?
S a Hargitáról szedem még mindig az álom virágot?*

— *Még mindig ott szedem az álom-gyopárt,
A havasról a fehér ködvirágot,
S a Gellért alól a Hargitára vágyok . . .
— Egyszer majd, ha sokat, sokat szedek
A ködvirágból egy nagy, bús csokorba,
Ami szedtem, rátok sorba, sorba
Széttűtetem majd, budai hegyek.*

Budapest, 1922 febr. 25.

Puskás István.

Egykor és most.

Véletlenül kezembe akadt egy füzet, mely leírja azt az ünnepélyt, melyet az erdélyi szászok hétszázesztendősi ittlétük örömeire tartottak 1884 augusztus 18—24-ig. Az összes szász egyetek nyilvános üléseket tartottak, hol a tudomány is öt megillető helyhez jutott. Kiváló elismerésben és tetszésben részesültek a zene- és dalegyletek az ünnepi csarnokban rendezett estélyeiken. Az ünnepélyességek fénypontja volt az augusztus 24-én délelőtt rendezett, ezrek által feszült figyelemmel várt *történelmi díszmenet*, mely 1100 közreműködőből állott. A díszmenet 8 órakor érkezett Nagyszében főterére. Délután a „Junger Wald“-ban nagy népiünnep volt, melynek legérdekesebb része „A szászok bevándorlása és Szeben alapítása“ című alkalmi darab.

A daliás Hermann vezér megjelent vitézei között és szent fogadás szállott ajkairól:

„Wir schwören . . . den Boden hier zu schützen
Und kräftige Pfeiler dieses Reichs zu sein,
Als treue deutsch Bürger Ungarns stets
Das Banner seines Reiches hochzuhalten
Als treue Wacht für Ungarns Heil und Ruh!
Wir schwören's hier auf dieser Schwerter Kreuz!“

mire a lelkész és utána a nép lelkesülten hangoztatta:

„Mit Gut und Blut zu aller Zeit bereit
Für Ungarns Macht und Ehr' und Herrlichkeit!“

Hová lettek ezek az idők? Hová lettek a derék Hermann és vitézei?

Jó volna most megismételni a nemzeti ünnepet.